

LYNDA BARRY: ONE! HUNDRED! DEMONS!

Emlék-kollázsok

Képregény-
legendák

LOVAS ANNA

LYNDA BARRY DIY KOLLÁZS-NAPLÓRA EMLÉKEZTETŐ „ÖNÉLETFIKCIÓS-REGÉNYE” NEMCSAK SAJÁT GYEREKKORÁNAK DÉMONJAIT VESZI NAGYÍTÓ ALÁ, DE OLVASÓJÁT IS ERRE BIZTATJA.

Mikor meghívást kap, hogy álljon színpadra többszáz némán érdeklődő művész vagy művészettel foglalkozni kívánó diák előtt, Lynda Barry előadásait egy hamisan elénekelt dalocskával nyitja, amely pár mondatban bemutatja gyerekkorát. Teszi ezt állítása szerint azért, mert az éneklésnél kínosabb dolgot el sem tud képzelni, így már a prezentáció első perceiben letudja a leginkább aggodalmat okozó részt. Nézői pedig nehezen hiszik el, amit látnak és hallanak, ám a bugyuta kis dal azonnal megteszi a hatását: nemcsak azt mutatja be, hogy Barry mennyire szokványos, ugyanakkor nem irigyelhető gyermekkorral rendelkezik, hanem hogy félelmeivel és múltjával a lehető legbátrabb módon tud szembenézni, és közben ez hallgatói számára nemcsak szórakoztató, hanem könnyen átélethető is.

Ugyanez az attitűd jellemző sokszínű művészeti kifejezőmódjának egyik választott formájára, a képregényekre is, amelyekben rendre a legkínosabb ifjúkori történeteit dolgozza fel olyan módon, hogy azok egyszerre nagyon személyesek és univerzálisan érthetőek legyenek. A meg nem értettség, a kirekesztettség, az egyéniség elnyomása és a gyermekkorban feldolgozhatatlanul elszenvedett traumák újra átélése olyan témák, melyek kortól és földrajzi helytől függetlenül bárkit szíven találnak, és bemutatásukat Barry nagyon sajátos, mégis könnyen értelmezhető nyelven teszi, indítványozva minket arra, hogy részt vegyünk a múlt feldolgozásában. Tegyük ezt ugyanakkor nemcsak passzív olvasóként, aki a kis Lyndával azonosulva ismeri fel saját gyermekkorának igazságtalanságait, hanem kreatív alkotóként – amelyhez Barry több könyvében is szigorú szabályokkal kitalált praktikus tanácsokat ad.

ÖRÖKÖLT ERŐSZAK

A *One! Hundred! Demons! (Egy! Száz! Démon!)* című kollázs/képregény/memoár/DIY könyv az imént leírtak legtökéletesebb példája. Előszavában egy démonalak elmeséli a képregény elkészítésének apropóját: Lynda a könyvtárban találkozott Hakuin Ekaku „Száz démon” című tintaképvével, melyben a 16. századi buddhista szerzetes egy zen gyakorlat kereteiben festette meg egymást kergető belső démonjait. Az írónt – démonja tolmácsolása szerint – annyira megihlette a gyakorlat, hogy azonnal vásárolt egy japán tusrudat és tintakövet, és nekiállt démonokat festeni, amelyek először meglepték, majd rendkívüli módon szórakoztatták őt. Így kelt életre tuscsetje nyomán a könyvben szereplő tizenhét démon, egy „önélet-fikciósregényt” teremtve.

Lynda Barry démonjai a hatvanas évekbeli gyermeki emlékektől a 2000-es amerikai választásokig, a fejtetűtől az *aswang* nevű mitikus vámpírlényig, az első szerelemtől az elnyomott traumáig mutatják be a részben filippínó, részben norvég, részben ír származású művésznő máig feloldatlan lelki megrázkódtatásait. Barry múltja látszólag nem olyan erőszakos, mint Marjane Satrapié a szintén memoárként működő felnőtt képregényében, a *Persepolis*-ban, de a gyermekded kollázsok, harsány színek és erősen stilizált karakterábrázolások egy származása és egyedi természete miatt kiközösített, a családja által megszégyenített, neme miatt már kislánként kihasznált, kreatív ambícióiban nagyon korán elnyomott munkásosztálybeli gyermek és ezt az ifjúságot azóta is feldolgozni képtelen felnőtt nő történetét mutatják be. A képregény szinte minden fejezetében olyan felnőttet látunk, akik visszaélnék a te-

kintélyükkel a kislány kárára: mivel a kis Lyndának nem áll rendelkezésére olyan eszköz, amellyel ezt az igazságtalanságot fel tudná dolgozni, így leginkább elnyomja magában, vagy dominó-szerűen másokra hárítja frusztrációját.

Ezért Hakuin ábrázolásával ellentétben Lynda Barry démonjai mindig emberek, még a filippínó mitológiából eredő *aswang*-ról szóló fejezetben is, ahol Lynda anyja válik démonivá, amikor a gyerekvállalást a pokolhoz hasonlítja. A félig Fülöp-szigeteki, félig ír anya állandóan visszatérő szereplő a könyveiben, aki folytonos dohányzás és káromkodás közepette kegyetlenül kritizál mindent és mindenkit, félelemben tartva ezzel lányát, nehogy ellent merjen mondani neki. Ennek tulajdonítja Barry, hogy meg kellett küzdenie a „lányossággal”, hogy nem voltak barátai – sőt ahogy a *What It Is* című másik képregényében bemutatja, az anyja volt az egyik oka, hogy gyermekkorában előbb titkolta, aztán abba is hagyta a rajzolást. Hozzá hasonlítja az első démonként bemutatott „legrosszabb pasiját” is – a néven nem nevezett, de felismerhetően Ira Glass rádiós személyiség –, aki az anyjához hasonlóan kitarító munkával ássa alá az önértékelését. Az anyja, aki a biztonságot adhatná a nehéz körülmények között felnövő lánynak, a legnagyobb ellenlábasa egészséges fejlődésének.

A generációkon átívelő erőszakot mutatja be a kutyákról szóló fejezet, amelyben a már felnőtt Lynda mesél arról, hogyan sikerült a bántalmazott, mentett kutyáját végül megnyugtatni: miután az otthonról hozott minták és a szakkönyvek dominanciára épülő nevelési módja kudarcot vallott, Barry felidézi az egyik régi tanárát, aki a szabályokat megszegve kivételezett vele és figyelembe vette érzékenységét. Most ezt a számára szokatlan mintát használva és a félős ebet elkényeztetve sikeresen meg tudja teremteni az állat számára azt a szerető biztonságot, amitől ő kiegyensúlyozott és barátságos önmaga tud lenni – és ami az íróőnek is csak felnőtt korában adatott meg.

ELMESÉLNI A KIMONDDHATATLANT

A képregényt sok elismerés érte azért, hogy az érzékletesen bemutatott konkrét eseményeken keresztül olyan komplex problémákat tud kitárgyalni, mint a gyűlölet kifejezésének elnyomása, a kirekesztettség vagy a gyerekek „ellenlósága”. Utóbbi haraggal, szinte kegyet-

lenül tárgyalja a fejezetben, ahol arról mesél, hogyan tették őt és kortársait túl hamar felnőtté a látott és tapasztalt szörnyű dolgok, amelyekről nem volt szabad beszélniük: erőszak, szexuális visszaélések, a tinédzserkegyetlensége. Barry az „ellenállóságot” önmagunk darabjaira szakításaként értelmezi, mikor a traumatikus eseményt kénszerrel próbáljuk elfelejteni, így egyszerre nem emlékszünk rá és emlékszünk arra, hogy nem szabad emlékeznünk. Az ellenállóságról szóló fejezet az egyik legelliptikusabb történet a könyvben, amelyben a fel nem idézhető emlékek se a rajzokban, se a narrációban nem szerepelnek – az olvasóra bízva, hogy saját fantáziájával teremtsen meg azokat a valószínűsíthető eseményeket, amelyek a tizenéves Lyndát arra készítették, hogy a saját halálát kívánja.

Ez az elliptikus jellegű az egész könyvre, az időben és térben szabadon ugráló elbeszélés módján keresztül. Ahogy a cselekményből gyakran a legfontosabb események maradnak ki, úgy válik az olvasó aktív résztvevővé, akinek a képregényben elrejtett nyomokból kell összeraknia a teljes képet, és saját élményanyagával kiegészítve teremteni meg a történet bizonyos részeit, melyre az összefüggések utalhatnak. És Lynda

Barry mesterien használja a formát, egymást kiegészítő külön funkciókat szán a képregény különböző elemeinek: a vízfestékkel színezett tusrajzok a múlt képeit jelenítik meg, a szövegbuborékok a múltbeli gondolatokat közvetítik, a narráció viszont a történeteket feldolgozni igyekvő jelenből találja meg a kapcsolódásokat és jelentéseket.

ÚJSÁGPAPÍRRA SZÓRT CSILLÁMPOR

Pedig első ránézésre a képregény kaotikusnak is tűnhet a sok színnel, formával és kevert technikákkal: minden fejezet háttérszíne más, minden szöveg kézzel van rajzolva, és a szavak olykor nagybetűvel szedettek, olykor kurzívák, olykor elnyomják a rajzokat. A tussal megrajzolt, majd vízfestékkel színezett fejezetek között pedig a legkülönbözőbb elemekből összeállított kollázsok találhatók: origamik, magazinból kivágott és beragasztott képek, fotók, művirágok, csillámpor, anyagdarabok, matricák, ragasztószalagok, madártollak – mint egy gyerek vagy egy unatkozó háziasszony emlékkönyve. Az egységességtől – és így az unalmastól – való távolmaradás Lynda Barry teljes munkásságára jellemző, amelyben

„Művészetté tenni az összefüggéseket”
(Linda Barry: *One! Hundred! Demons!*)

tudatosan kerüli, hogy egy téma, vagy akár egy médium mellett tegye le a voksát. Előszóval rajzol vonalozott sárga jegyzetfüzet lapokra, újságpapírra, saját rajzai fénymásolt verziójára, mások által szemétnak is tekinthető alapanyagokat felhasználva, mintha a használt anyagok új szerepbe állításával a saját életéről is azt állítaná: ami megtörtént, az nem múlt el, íme, így lehet új mondanivalót adni egy régi emlékeknek, így lehet művészetté tenni az összefüggéseket.

De a kaotikus látszat ellenére a *One! Hundred! Demons!* oldalaiban ott van a rendszer: minden fejezet egy kollázs-szal indul, majd a fejezetekben minden oldalon két képregénypanel szerepel, egy fejezet pedig kilenc oldalból áll. A narráció minden kocka tetejére kerül, és gyakran szinte elnyomja az alatta lévő rajzokat, mintha azok csak vicces ellenpontjai vagy nélkülözhető illusztrációi lennének a fő gondolatnak. Ez a szigorúság adja meg azt a keretet, melyre a művésznek szüksége van, hogy alkotása ne csak szórakoztasson, hanem elvégezze a munkát, ami neki adatott.

Ez a munka pedig nem más, mint a feldolgozás. A 2000-es évek közepe

óta tanárként oktató Barry meggyőződése szerint mindenki tud rajzolni, csak gyerekkorunkban valamikor elhittjük magunkkal az ellenkezőjét. De a képesség, hogy felidézzük az életünk fontos képeit, hogy teremtsünk és történeteket gyártsunk, óvodás korunk óta bennünk élő, ösztönös gyakorlat. Barry a belsőszervek mintájára „külső szervnek” nevezi a kreativitást, melynek nem a műalkotások teremtése, hanem a mentális egészségünk megteremtése és fenntartása a funkciója. A rajzok készítése és történetek írása egy olyan játék, amivel feldolgozzuk a velünk történt eseményeket, és a kezünk és agyunk ilyen szoros kreatív összekötésével megerősítjük a tudatunkat, hogy hatással vagyunk a történetünk alakulására. Lynda Barry workshopja (*Writing the Unthinkable*) és a *One! Hundred! Demons!* utána megjelent képregény-könyvei (*What It Is, Making Comics* és *Syllabus*) nagyon egyszerű és praktikus gyakorlatokkal érik el a rajzolni tudásukban megingatottaktól, hogy alkossanak.

Ennek első lépése pedig a *One! Hundred! Demons!* volt, melyben a démonok életre keltése mind azt a célt szolgálják, hogy a szerző traumáit kibogozzák, új

perspektívát adjanak nekik és egyfajta lezárást kapjanak. A *What It Is* önéletrajzi részében Barry feleleveníti, mikor kisgyerekként véletlenül négy könyvhöz jutott, és a történetek megváltoztatták a világot: csak papírra nyomott tintafoltok, de mégis, zokogva olvasta őket. Ugyanígy a képregényeinek is megvan az az ereje, hogy saját maga és a történeteire érzékeny olvasók számára kapaszkodót adjanak. „Nem azért teremtünk fantáziavilágokat, hogy megszabaduljunk a valóságtól, hanem hogy képesek legyünk élni benne.” – írja a *What It Is*-ben.

NŐI MENTOROK

A könyv utolsó démonja a „Talált tárgyak”, amely Barry kora gyerekkori rajongását osztja meg a magazinokban olvasott rejtélyes hirdetések és a fantáziájában ezek alapján megalkotott sztorik iránt, majd bemutatja, hogyan érték el a felnőttek, a sznob tanárok és a nála jóval olvasottabb kortársak, hogy alkalmatlannak tartsa magát történetek írására. Szerencsére Barry az évek során megtalálta a *comic strip* formát, ami jóval kisebb elvárást gerjeszt olvasóiban, mint egy szépirodalmi mű, így szabadabban kiélheti végtelen kreativitását.

„Generációkon átívelő erőszak”

(Linda Barry: *One! Hundred! Demons!*)

Lynda Barry filippínó nagyanyjának és a művészeti iskolán megismert tanárnőjének, Marilyn Frascának köszöni, hogy képessé vált felnőttként megtalálni

azt a kreatív módszert, amivel önmaga tud lenni, így, ha anyja nem is lehetett támasza kislányként, végül mégiscsak sikerült megtalálnia azokat a női mentorokat, akik szárnyakat adtak neki. Most pedig rajta van a sor, hogy minket segítsen: A tizenhét démon bemutatása után még öt oldalt szán arra, hogy saját fotóival is illusztrálva pontos iránymutatást adjon, hogyan tudja olvasója is elkezdni a Száz démon gyakorlatot, egészen az ecsetpusok, tusrudak és tintakő bemutatásától kezdve az ecsetkezelés módján át egy kis személyes biztatásig. A művész, aki a saját példájából tanulta meg, hogyan lehet az alkotást külső szervként használva a mentális egészségét fenntartani, itt az olvasóval kíván szorosabb kapcsolatot kialakítani, és örök tanárként kihozni belőle azt a váratlan örömet, amit egy démonfirka megrajzolása jelent. Egy csodálatosan inspiráló személyiség teljesen egyedi alkotása a *One! Hundred! Demons!*, ami azonnal saját életének átgondolására és a kreatív külső szervének kihasználására készíti olvasóját. •